

BEDÖMNINGSNÄMNDEN FÖR KOST- HÄLSAINFORMATION (BKH)

BKH:s ordförande: Hovrättsassessor Kenneth Nordlander, Stockholm
BKH:s sekreterare: Jur kand Torsten Brink, Brilex AB, Lidköping

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 2004

BKH:s uppgifter

Bedömningsnämnden för Kost-Hälsainformation (BKH) konstituerades i november 2001 och verkar inom livsmedelsbranschens då utvidgade egenåtgärdsprogram "Hälsopåstående i märkning och marknadsföring av livsmedel". Nämndens uppgift är att självständigt i förhållande till sina huvudmän göra uttalanden om viss marknadsföringsåtgärd eller annan åtgärd med anknytning till märkning och marknadsföring av livsmedel är förenlig med vad som är eller bör anses vara god affärsed enligt egenåtgärdsprogrammets regler. Nämnden har också att behandla besvär mot beslut i forskningsnämnden inom Swedish Nutrition Foundation (SNF) rörande granskning av vetenskaplig dokumentation enligt egenåtgärdsprogrammet. Denna granskning syftar till att skapa vissa möjligheter att i marknadsföringen av ett livsmedel använda väl dokumenterade påståenden om livsmedlets positiva hälsoeffekter utöver egenskapen att tillföra näring.

Anmälningar till nämnden kan göras av enskild, av näringsidkare eller sammanslutning av näringsidkare, av sammanslutning av konsumenter eller löntagare, av myndighet eller efter initiativ av nämnden själv. För anmälningar från näringsidkare eller sammanslutning av näringsidkare samt för besvär mot beslut vid SNFs forskningsnämnd uttas en anmälningsavgift. För andra är förfarandet kostnadsfritt. BKH kan även på eget initiativ avge *vägledande uttalande* i marknadsföringsetisk fråga av principiell betydelse utan att uttalandet avser viss vidtagen märknings- eller annan marknadsföringsåtgärd för livsmedel.

BKH:s sammansättning

BKH har under 2004 haft följande sammansättning:

Ordförande	Lagman Gunilla Hedesten Nordin
Vice ordförande	Hovrättsassessor Kenneth Nordlander
Sekreterare	Jur kand Torsten Brink
Ledamöter	Viola Adamsson (livsmedelsindustrin) Hélène Arrenfeldt (livsmedelshandeln) Pär Bygdeson (livsmedelshandeln) Lisbeth Kohls (livsmedelshandeln) Hans Erik Pettersson (livsmedelsindustrin) Ulf Tyrén (livsmedelsindustrin) Docent Tommy Cederholm (medicinskt/nutritionellt sakkunnig) Professor Lena Rossander-Hulthén (medicinskt/nutritionellt sakkunnig) Bengt Ingerstam (allmänintresset)

	Herbert Lundström (allmänintresset)
Suppleanter	Ann-Christine Nordstrand (livsmedelsindustrin)
	Lars Olov Eklöf (livsmedelshandeln)
	Joakim Johansson (livsmedelsindustrin)
	Christina Karlsson (livsmedelshandeln)
	Christina Möller (livsmedelshandeln)
	Lotta Törner (livsmedelsindustrin)
	Docent Lars Ellegård (medicinskt/nutritionellt sakkunnig)

Två suppleantplatser för företrädare för allmänintresset var under året vakanta.

BKH:s verksamhet

Sammanträden

Under 2004 hölls tre sammanträden.

Ärendehantering

Under året inkom sex anmälningar till nämnden, tre fall av konsumentorganisationer, i två fall av företag och i ett fall av en enskild person. Nämnden tog inte upp något ärende på eget initiativ.

Under året avgav nämnden åtta yttranden. Tre av dessa avsåg ärenden som kommit in under föregående år men som var under förberedelse vid verksamhetsårets början. Anmälan återtog i ett av de ärenden som inkom under året. Ett ärende var vid verksamhetsårets utgång under förberedelse.

I sex av årets uttalanden fann BKH att svarandeföretaget helt eller delvis handlat i strid med egenåtgärdsprogrammet ”Hälsopåståenden i märkning och marknadsföring av livsmedel”. I två fall ansågs inte något åsidosättande av programmets regler ha skett.

Bedömningen i några av årets ärenden

Nämndens behörighet

Under året har BKH vid några tillfällen tagit ställning till sin egen *behörighet att pröva påtalad information*.

Uttalande 7/2004 avsåg en anmälan mot Tärnö Säteris information för produkten Nils Oscars Havremalt. Anmälaren anmärkte mot flera formuleringar som förekommit både i ett pressmeddelande och på företagets webbplats. BKH fann att det påtalade pressmeddelandet, som bara spritts till tidningar, tidskrifter och journalister och inte till potentiella avkänare, inte var att betrakta som en marknadsföringsåtgärd och att nämnden således ej var behörig att pröva anmälan i denna del. Informationen på företagets webbplats, som i sak väsentligen var densamma som i pressmeddelandet, ansågs dock utgöra en marknadsföringsåtgärd bl a då det där fanns ett direkt köperbudande i och med att det angavs att produkten gick att beställa mot postförskott från Tärnö Säteri. Dessutom förekom på produktens förpackning en hänvisning till informationen på webbplatsen .

Egenåtgärdsprogrammet avser *hälsopåståenden*. Detta begrepp har under senare år genomgått en förändring, något som BKH har uppmärksammat och diskuterat i flera av årets uttalanden. I uttalande 2/2004 framhöll BKH att begreppen *hälsopåstående* och *produktspecifikt fysiologiskt påstående* genomgått och genomgår förändringar i vidgande riktning jämfört med de definitioner som ställts upp i 1997 års reviderade egenåtgärdsprogram och i den s.k. pfp-rapporten från år 2001. Detta är en följd av såväl vidgningen av programmet 2001 som de senaste årens diskussioner i anslutning till Codex Alimentarius samt utvecklingen av kommande EU-regler på området. Begreppet ”hälsopåstående” avser därför inte längre endast påståenden kopplade till sjukdomar och deras symtom utan ”alla påståenden relaterade till hälsa, prestationer eller välbefinnande. Produktspecifika fysiologiska påståenden (pfp) kan innefatta effekter på psykisk eller fysisk prestation/funktion och välbefinnande.”

Uttalande 5/2004 gällde formuleringen ”hälsosam fettsammansättning”, som användes i marknadsföringen av Becel Pålägg. Unilever hävdade att formuleringen inte utgjorde ett hälsopåstående och att BKH inte var behörig att pröva formuleringen enligt egenåtgärdsprogrammets regler. Mot bakgrund av bedömningen i uttalande 2/2004 fann dock BKH att ”hälsosam fettsammansättning” utgjorde ett hälsopåstående och att nämnden var behörig att pröva formuleringen. Mot bakgrund av vad som framkom om produktens fettsammansättning fann nämnden inte anledning till anmärkning mot formuleringen.

Förenklade och obalanserade hälsopåståenden

I uttalande 1/2004 bekräftade nämnden sin praxis att hälsopåståenden inte får vara *alltför förenklade och obalanserade*. Ärendet gällde marknadsföring av margarinet Benecol genom affischer i tunnelbanevagnar i Stockholm. Affischen dominerades av texten ”Varannan vuxen som sitter i den här vagnen har förhöjda kolesterolvärden. Vi föreslår att de äter en smörgås.” BKH ansåg texten vara ägnad att ge läsaren föreställningen att användningen av Benecol margarin på smörgås är en adekvat och fullt tillräcklig åtgärd för att sänka kolesterolvärdet. Affischen utgjorde enligt nämnden ett typexempel på en sådan förenklad och obalanserad framställning som inte kan accepteras vid marknadsföring av livsmedel, och den stred således mot god sed vid marknadsföring av livsmedel.

Uttalande 6/2004 avsåg en anmälan från Sveriges Konsumentråd och gällde Scan Foods marknadsföring på stortavlor av Må gott-produkter. I marknadsföringen förekom formuleringarna ”Dags för en ny vana? Testa korv och makaroner”, ”Börja ditt nya liv med köttbullar i brunsås”, ”Hitta formen med ägg och bacon” och ”Om du har bestämt dig. Ta en kokt med bröd”. I samtliga annonser fanns textraden ”Scan Må Gott – God mat med mindre fett”. Enligt anmälan gav annonserna ett förenklat hälsobudskap och en obalanserad bild av livsmedlets egenskaper och hur det bör användas i eventuell kombination med andra livsmedel, motion etc. I ärendet framkom att livsmedlen i produktserien innehöll högst 9 procent fett. BKH uttalade att detta var väsentligt mindre än vad motsvarande livsmedel normalt innehåller. BKH fann att de påtalade formuleringarna i sitt sammanhang inte kunde anses vara vilseledande.

Långtgående hälsopåståenden

I det tidigare nämnda uttalandet 7/2004 avseende information för Nils Oscars Havremalt erinrade BKH om att nämnden tidigare betonat att *långtgående hälsopåståenden* i vissa fall kan medföra risk för att konsumenten får den felaktiga uppfattningen att det räcker med att använda ett visst livsmedel för att ett visst hälsoproblem ska avhjälpas. Påståenden i marknadsföring som riskerar att leda till att en konsument inte i tid uppsöker sjukvården för diagnos och behandling av allvarliga hälsoproblem kan därför aldrig accepteras. Anmälaren anmärkte mot flera formuleringar som bl a handlade om gynnsamma resultat på ”alla möjliga sjukdomar”. I den anmälda marknadsföringen nämndes Crohns sjukdom och Ménières sjukdom, vilka båda är allvarliga sjukdomar som kräver läkarvård. BKH fann att de påtalade formuleringarna stred mot god sed.

Tvåstegspåståenden

Egenåtgärdsprogrammet innehåller bl a regler för användning av hälsopåståenden relaterade till i dag *nio allmänt erkända kost-hälsasamband*. Sådana påståenden skall utformas i två steg – det aktuella kost-hälsasambandet följt av uppgift om produktens innehåll av relevanta näringsämnen eller kostfiber.

Uttalande 3/2005 gällde en lång rad hälsopåståenden i marknadsföringen av produkten Primaliv, bl a formuleringen ”Så här fungerar Primaliv... Enligt flera studier har betaglukaner dessutom en kolesterolsänkande effekt”. Nämnden konstaterade att den kolesterolsänkande effekten av betaglukaner är ett av de nio erkända kost-hälsasamband som får användas i marknadsföring. Texten som föregick den påtalade formuleringen behandlade Primalivs innehåll av ”lösliga kostfibrer från havre, så kallade betaglukaner” samt dessas betydelse för en jämn blodsocker- och insulinnivå. Även om alltså förekomsten av betaglukaner i Primaliv föregick det kritiserade påståendet om betaglukaners kolesterolsänkande effekter fann nämnden att texten i detta fall var att anse som ett sådant tvåstegspåstående som står i överensstämmelse med reglerna i egenåtgärdsprogrammet.

Ärendet gällde även formuleringarna ”Vad är det som gör att Primaliv sänker mitt kolesterolvärde?” och ”Hur länge sänker Primaliv mitt kolesterolvärde?”. I detta fall fann nämnden att det redan i själva frågorna ligger ett påstående om att den specifika produkten Primaliv sänker kolesterolvärdet. Även om det i svaret på den första av frågorna fanns ett resonemang om betaglukaner, som kan ha sådana effekter, kunde de påtalade formuleringarna inte anses stå i överensstämmelse med egenåtgärdsprogrammets regler för tvåstegspåståenden. Genom frågornas formulering förelåg enligt BKH i stället produktspecifika fysiologiska påståenden som inte genomgått vederbörlig dokumentationsgranskning enligt egenåtgärdsprogrammet.

Produktspecifika fysiologiska påståenden

Sedan hösten 2001 gäller enligt egenåtgärdsprogrammet att *produktspecifika fysiologiska påståenden* är tillåtna under vissa förutsättningar. Innan sådana påståenden får användas i marknadsföring skall den dokumentation som annonsören åberopar till stöd för dessa ha genomgått en för ändamålet särskilt utformad vetenskaplig granskning. Inom ramen för programmet erbjuds sådan kvalificerad dokumentationsgranskning av SNF Swedish Nutrition Foundation. I sitt vägledande uttalande 1/2002 slog BKH fast att det bör anses stå i strid med god affärssed att i märkning och marknadsföring av livsmedelsprodukter använda produktspecifika fysiologiska påståenden utan att dessförinnan i enlighet med egenåtgärdsprogrammet låtit dokumentation som stöder påståendenas vederhäftighet avseende den marknadsförda produkten genomgå en för ändamålet lämpad oberoende vetenskaplig granskning.

I nyss nämnda uttalande 3/2005 framkom att dokumentationen för Primaliv med det produktspecifika fysiologiska hälsopåståendet ”Primaliv utjämnar blodsockernivån efter måltid” granskats och accepterats enligt reglerna i egenåtgärdsprogrammet. Den i ärendet påtalade formuleringen ”Primaliv kan du äta när du vill, varje dag” skulle visserligen enligt nämnden fristående kunna skapa missuppfattningen att effekten av Primaliv uppkommer oberoende av när livsmedlet intas. Formuleringen fanns dock i direkt anslutning till påståendet att produkten ”utjämnar blodsockernivån efter måltid”, vilket är det produktspecifika fysiologiska påstående som accepterats efter dokumentgranskningen vid SNF. Nämnden ansåg därför att när formuleringen förekom i det nu beskrivna sammanhanget förelåg det inte någon beaktansvärd risk för en sådan missuppfattning.

Uttalande 4/2004 gällde en annons för ProVivas hela produktsortiment bestående av frukt-drycker och yoghurt i olika smaker. I annonsen förekom formuleringen ”Vilken ProViva ni än väljer så gör den samma nytta”. Där fanns också den särskilda logotypen ”Produkts dokumentation granskad enl. livsm.branschens regler för hälsopåståenden. Hp-info.nu”, som får användas för produkter vars dokumentation granskats enligt egenåtgärdsprogrammets regler. Samtliga ProViva-produkter innehåller bakterien *Lactobacillus plantarum* 299v, men endast dokumentation avseende ProViva Fruktdryck hade vid tidpunkten för annonsens publicering granskats enligt programmets regler. Granskningen avsåg det produktspecifika fysiologiska påståendet ”ProViva minskar gasbildningen i magen”. BKH fann att annonsen med formuleringen ”Vilken ProViva ni än väljer så gör den samma nytta” och den s k ”pfp-logotypen” inte kunde uppfattas på annat sätt än som om dokumentationsgranskningen gällde samtliga i annonsen nämnda ProViva-produkter, dvs hela ProViva-sortimentet. BKH framhöll att det enligt den dokumentation som varit föremål för granskning inte var utrett i vilken utsträckning andra koncentrationer av *Lactobacillus plantarum* 299v och övriga ingredienser som finns i ProViva Fruktdryck men inte i andra produkter i ProViva-sortimentet i andra produkter i ProViva-sortimentet kan påverka effekterna mot gasbildning i magen. Enligt reglerna i egenåtgärdssystemet gäller därför att hälsopåståendet i fråga endast kan accepteras i marknadsföring av ProViva Fruktdryck. Av motsvarande skäl fann BKH att logotypen ”Produkts dokumentation granskad enl. livsm.branschens regler för hälsopåståenden. Hp-info.nu” inte fick användas annat än vid marknadsföring av produkten ProViva Fruktdryck. Annonsen stred således mot egenåtgärdsprogrammets regler.

I flera av årets uttalanden fann nämnden att vissa formuleringar i det sammanhang de förekom utgjorde produktspecifika fysiologiska påståenden vars dokumentation inte genomgått den vetenskapliga granskning som krävs enligt egenåtgärdsprogrammet. De stred därför mot god sed vid märkning och marknadsföring av livsmedel enligt egenåtgärdsprogrammet. Exempel är följande formuleringar i marknadsföringen av Prima Liv vilka bedömdes i uttalande 3/2004:

”... tecken som tyder på att Primaliv sänker blodtrycket. En klinisk studie planeras för att studera detta.”

”... kan ha en skyddande effekt mot sjukdomar i tjocktarmen”.

Bl a följande formuleringar (med kursiv stil) i marknadsföringen av ProViva bedömdes på samma sätt (uttalande 2/2004):

”Dagens matvanor och höga tempo gör många magar oroliga – ofta med livsstilsproblemet *stressmage* som följd. ProViva är resultatet av mer än 10 års svensk forskning kring hur våra moderna magar egentligen mår. Och hur vi på bästa sätt ska kunna hjälpa dem att må bättre.”

”ProViva är en fettsnål yoghurt med *hälsofrämjande egenskaper*... Vetenskapliga studier visar att denna *både skyddar och har förmåga att motverka och reducera andra störande bakterier i tarmen*.”

”ProViva används i dag på ett stort antal sjukhus för att man där upptäckt produktens goda effekter på patienter med magproblem.”

Uttalande 8/2004 gällde en annons för yoghurten Valio Yoy och formuleringen ”... innehåller naturligt fruktsocker för att hålla blodsockret i balans samt acidophilus och bifidus som lugnar även små magar”. BKH fann att formuleringen innehöll två produktspecifika fysiologiska påståenden om balans i blodsockret och lugnande effekt på ”små magar”. Nämnden konstaterade att det inte fanns någon dokumentation för dessa produktspecifika påståenden som granskats i enlighet med egenåtgärdsprogrammet regler och att formuleringen därför stred mot god affärssed vid märkning och marknadsföring av livsmedel.

Allmänt krav på vederhäftighet

I flera av årets uttalanden har BKH tagit ställning till formuleringar som varken utgjort tvåstegspåståenden eller produktspecifika fysiologiska påståenden enligt egenåtgärdsprogrammets regler. Formuleringarna har därför inte bedömts enligt egenåtgärdsprogrammets särskilda regler för sådana påståenden. Emellertid har BKH funnit att nämnden inom ramen för programmet även kan tillämpa andra uttryck för god affärssed, särskilt Internationella Handelskammarens Grundregler för reklam, som kan sägas vara en av utgångspunkterna för egenåtgärdsprogrammet. Nämnden har således bedömt *vederhäftigheten av andra hälsopåståenden* än tvåstegspåståenden och produktspecifika fysiologiska påståenden. Vid bedömning av *vederhäftighetsfrågor* tillämpas enligt en grundläggande marknadsföringsrättslig princip s.k. omvänd bevisbörda. Detta innebär att en marknadsförare har att styrka vederhäftigheten av påståenden som förekommer i marknadsföringen. Sker inte detta skall marknadsföringen anses ovederhäftig och stridande mot egenåtgärdsprogrammet.

Uttalande 2/2004 gällde bl a följande formuleringar:

”De vitaminer och mineraler, som ingår i ProViva Active, har alla en antioxidativ effekt. Även havre, som är en annan av ingredienserna i ProViva Active, innehåller ämnen med antioxidativa egenskaper.”

”Varför är det så många elitidrottsmän, som använder ProViva Active?... Förklaringen är enkel: De har tydligt märkt att ProViva Active hjälper kroppen att återhämta sig snabbare efter ett hårt träningspass.”

Något material som visade att det fanns fog för påståendena hade inte tillställts BKH. Nämnden fann att formuleringarna var obestyrkta och därmed att anse som ovederhäftiga. De stred därför mot god affärssed.

Uttalande 3/2004 gällde bl a formuleringen ”Det är stiftelsen SNF (Swedish Nutrition Foundation) som granskar och godkänner på uppdrag av Jordbruksverket och Livsmedelsverket”. Även om SNFs granskning utformats i samråd med bl a Jordbruksverket och Livsmedelsverket är det livsmedelsbranschen som ansvarar för programmet. Något uppdrag från myndigheterna föreligger således inte. BKH fann därför att formuleringen var felaktig och vilseledande och att den därmed stred mot god affärssed.

Avslutande reflexioner

Året är BKHs tredje hela verksamhetsår. De tre ärenden som fanns under förberedelse vid årets början och som avslutades under året medförde att nämnden ställdes inför svåra bedömningar av såväl regelmässig som nutritionell/medicinsk natur. Handläggningen av dessa ärenden har därför varit mycket tidskrävande. Nyttiga erfarenheter har dock vunnits av bl a dessa och nämnden kan med tillfredsställelse konstatera att handläggningstiderna för de ärenden som kom in under året var väsentligt kortare. Nämnden har successivt funnit sina arbetsformer och kommer i framtiden att överväga bl.a. att utnyttja den möjlighet som nämnden har att själv ta initiativ till ärenden.

Stockholm i oktober 2005

På bedömningsnämndens vägnar

Kenneth Nordlander

Torsten Brink